

НАЙМЕННІ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ УГОДДЗЯЎ У ГАВОРЦЫ ВЁСКИ СІТНІКІ ПУХАВІЦКАГА РАЁНА МІНСКАЙ ВОБЛАСЦІ

П. У. Шкатула

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
polina.shkatulo.98@mail.ru;
наук. кір. – І. А. Гапоненка, д-р філал. навук, праф.*

У артыкуле разглядаецца невялікі фрагмент лакальнай анамастычнай сістэмы: зафіксаваныя ў гаворцы в. Сітнікі Пухавіцкага р-на Мінскай вобласці ўласныя найменні сельскагаспадарчых угоддзяў (у прыватнасці палёў). Актуальнасць даследавання заключаецца ў тым, што онімы лакальных тэрыторый даследаваны недастаткова поўна, а інфармацыя пра іх можа дапамагчы ахарактарызаваць адметнасць беларускай анамастычнай сістэмы праз супастаўленне ўніверсальных і рэгіянальных анамастычных рыс. Праведзены лінгвістычны аналіз сабраных онімаў. Ажыццёўлена семантычная характарыстыка мікратапонімаў, выяўлены асаблівасці семантыкі мясцовай мікратапанімічнай лексікі на рэгіянальным і агульнабеларускім фоне, зроблена параўнанне мясцовай і навуковай этымалагічных версій. Мікратапонімы таксама ахарактарызаваны ў словаўтваральных адносінах, вызначаны вядучыя спосабы іх утварэння і асноўныя прадуктыўныя афіксы.

Ключавыя словы: мікратапанімія; мясцовая мікратапанімічная лексіка; семантыка онімаў; анамастычнае словаўтварэнне; лакальная анамастычная сістэма.

Уласныя імёны складаюць своеасаблівую і ў многім унікальную частку лексікі. У адрозненне ад агульных слоў, якія звычайна выконваюць намінацыйную функцыю, онімы, апроча таго, адлюстроўваюць адносіны чалавека да навакольнага асяроддзя і разнастайных заняткаў, сведчаць пра стан сацыяльнага і культурнага жыцця грамадства ў пэўны перыяд, даносяць характар узаемадачынненняў паміж людзьмі. Надзвычай важным кампанентам нашай гісторыка-культурнай спадчыны выступаюць мікратапонімы, якія звязваюць розныя эпохі сацыяльнага і культурнага быцця народа, змяшчаюць у сабе ўказанні на раслінны і жывёльны свет краю, гісторыю яго засялення, гаспадарчую дзейнасць нашых продкаў, адлюстроўваюць рэгіянальныя моўныя рысы, г.зн. нясуць у сабе каштоўную лінгвістычную, гістарычную і кразнаўчую інфармацыю.

Лінгвістычнае даследаванне мікратапонімаў можа мець розны выгляд: вывучаецца як іх змест (паходжанне, навуковая і народная этымалогія), так і форма (фанетычны выгляд і асаблівасці, тыпы марфемных структур, словаўтварэнне, словазмяненне і інш.). У дадзенай

рабоце прапануюцца дзве характарыстыкі мікратапонімаў: семантычная і словаўтваральная, якія, на нашу думку, найлепшым чынам апісваюць як «змястоўны», так і «фармальны» бакі выяўленых мікратапонімаў.

У рабоце мы звярнуліся да вывучэння мікратапанімічнага фрагмента (найменні палёў) вёскі Сітнікі Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці.

У якасці інфармантаў выступалі: Шкатула Уладзімір Іванавіч (1969 г. н.), адукацыя – прафесійна-тэхнічная, мясцовы жыхар, праваслаўны; Шкатула Марыя Яўгеньеўна (1943 г. н.), адукацыя – 4 класы, мясцовая жыхарка, праваслаўная.

1. Для таго, каб раскрыць значэнне мікратапонімаў, неабходна прааналізаваць семантыку мікратапанімічных асноў. Паводле гэтага параметру ўсе прааналізаваныя намі мікратапонімы, адносяцца да наступных груп:

- назвы, адносна семантыкі якіх жыхары даюць пэўнае тлумачэнне, паколькі матывацыя наймення таго ці іншага мікратапанімічнага абекта ў большасці выпадкаў яшчэ жывая ў народнай свядомасці: *Баравіца* – поле, якое знаходзіцца недалёка ад бора; *Бабровіна* – поле, недалёка ад якога ёсць сажалка з бабрамі; *Бярозаўка* – поле каля бярозавага гаю; *Востраўка* – поле на ўзвышшы; *Лесавіца* – поле каля лесу; *Падастравочка* – поле, якое знаходзіцца вакол узвышша;

- назвы, семантыка якіх для сённяшніх носьбітаў гаворкі з’яўляецца непразрыстай, але яна знаходзіць больш ці менш пэўнае тлумачэнне ў навуковых крыніцах: *вяжны* – магчыма, месца, дзе раслі вязы (выкарыстоўваліся як матэрыял для вырабу саней) [1, с. 107]; *Пажары* – лес, пацярпелы ад пажару; паселішча на дзялянцы, дзе гарэў лес [1, с. 262]; *Паліна* – верагодна, адантрапанімічнае найменне ад імя *Палін* (размоўная форма ад царкоўнага імя *Аполлинарий* [6, с. 239]); *Патрын* – найменне, утворанае ад імя *Патр* (размоўная форма імёнаў *Евпатрий*, *Патрикий*) [6, с. 245]; паходжанне назвы ад імя пацвярджаецца наяўнасцю прыналежнаснага суфікса *-ын-*); *Паштавік* – магчыма, найменне па роду дзейнасці чалавека, які пражываў непадалёк ад названага месца [5, с. 279]; *Пранне* – назва месца на рацэ, возеры, дзе ручным спосабам мылі бялізну [5, с. 293]; *Хадароўкі* – назва ад імя *Ходар* (размоўны варыянт імя *Фёдор* [6, с. 345]; паходжанне назвы ад імя пацвярджаецца наяўнасцю прыналежнаснага суфікса *-оўк-*).

У лексікаграфічных крыніцах адзначаны апелятывы, суадносныя з некаторымі з прааналізаваных мікратапонімаў:

Баравіца. Сугучная назва сустракаецца на Чэрвеньшчыне – *Баравіна*, мае падобнае значэнне – ‘верас з травамі ў хвойным лесе, які служыць

пашай’ [4, с. 29]. «Віцебскі краёвы слоўнік» М. Каспяровіча падае слова *Баравінка* са значэннем ‘невялікі гай, каля сядзібы’ [2, с. 34];

Бабровіна. У слоўнік Чэрвеньшчыны *бабравіна* ‘месца, дзе водзяцца бабры’ [4, с. 26];

Бярозаўка. На палескай тэрыторыі *берозоўка* ‘настой з бярозавых пупышак’ [8, с. 54], на Лоеўшчыне *бярозаўка* ‘грыб’ [9, с. 61]. Ва ўсіх трох словах прагледжваецца прамая сувязь са словам «бяроза»;

Паліна. Суадносныя словы знаходзяцца на Брэстчыне (*палінка* ‘бохан хлеба’ [3, с. 160]).

Паштавік. У значэнні ‘чалавек, які разносіць лісты’ сустракаецца ў «Віцебскім краёвым слоўніку» [2, с. 238].

У беларускай мікратапанімічнай сістэме назвы, аналагічныя або сугучныя прааналізаваным найменням сустракаюцца і на іншых тэрыторыях: *Баравіна*, *Баравінка* – поле; *Бабровіны* – месца, дзе былі ямы бобра; *Бярозаўка* – бярозавы лес; *Востраў* – высокае поле пад сенажаць; *Лесавіна* – поле, дзе нядаўна быў лес; *Хадаровіца* – урочышча.

2. Мікратапонімы вёскі Сітнікі дэманструюць наступныя словаўтваральныя асаблівасці:

- марфалагічны спосаб утварэння мікратапонімаў прадстаўлены суфіксальным, прэфіксальна-суфіксальным, бязафіксным спосабамі ўтварэння;

- суфіксальны спосаб утварэння мікратапонімаў заснаваны на далучэнні да словаўтваральнай асновы разнастайных суфіксаў-фармантаў. Пры словаўтварэнні мікратапонімаў на азначанай тэрыторыі выкарыстоўваюцца наступныя фарманты: фарманты *-оўк-*, *-аўк-* (*Бярозаўка*, *Востраўка*); фарманты *-ін-*, *-ын-* (*Бабровіна*, *Патрын*); фармант *-іц(а)* (*Баравіца*, *Лесавіца*); фармант *-н-* (*Вяжны*).

Прэфіксальна-суфіксальны спосаб утварэння назваў азначае адначасовае далучэнне да асновы слова суфікса і прыстаўкі. У прааналізаваным намі матэрыяле, назва, утвораная дадзеным спосабам сустракаецца адзін раз: *Падастравочка*. Прыстаўка *пад-* паказвае, што ўрочышча знаходзіцца перад другім геаграфічным аб’ектам: *падастравочка* – урочышча «пад» = «перад» востравам).

Адзін зафіксаваны мікратапонім утвораны бязафіксным спосабам: *Пажары*.

- Семантычны спосаб заключаецца ў пераасэнсаванні зыходнага значэння слова, пашырэнні яго семантыкі ў выніку набыцця словам новага лексічнага значэння. Агульны або ўласны назоўнік становіцца назвай урочышча, не змяняючыся пры гэтым ні фанетычна, ні

граматычна. Напрыклад, семантычным адантрапанімічным спосабам утвораны мікратапонім *Паліна*.

У цэлым даследаванне паказала, што на семантычным узроўні мікратапанімічная лексіка дэманструе дастаткова выразныя адзнакі сістэмнасці. Так, істотным семантычным арсеналам мікратапаніміі выступае ўласнагеаграфічная лексіка (*Востраў, Падастравочка, Лесавіца, Баравіца*). Рэгулярнай семантычнай катэгорыяй у мікратапаніміі выступае таксама мясцовая флора (*Бярозаўка, Вяжны*). Важным складнікам мікратапанімічнай семантыкі, акрамя таго, выступаюць антрапонімы (*Паліна, Хадароўкі, Патрын*). Іншыя лексіка-семантычныя катэгорыі прадстаўлены ў семантычнай структуры мікратапонімаў дастаткова рэдка.

Сярод выяўленых мікратапонімаў ёсць група назваў, вядомая і ў іншых месцах беларускай тэрыторыі. Словаўтварэнне мікратапонімаў в. Сітнікі таксама суадносіцца з агульнабеларускімі асаблівасцямі. Як можна меркаваць, узнікненню аналагічных мікратапонімаў садзейнічалі аднатыповасць прыродна-геаграфічных умоў мясцовасцей і наяўнасць у народна-дыялектнай мове адных і тых жа сродкаў тапонімаўтварэння.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Бялькевіч І. К.* Краёвы слоўнік Усходняй Магілёўшчыны. Мінск: Навука і тэхніка, 1970.
2. Віцебскі краёвы слоўнік: матэр'ялы / склад. М. Каспяровіч; пад рэд. М. Я. Байкова, Б. І. Эпіха-Шыпілы. Мінск: [б. в.], 2011.
3. Дыялектны слоўнік Брэстчыны / М. М. Аляхновіч [і інш.]. Мінск: Навука і тэхніка, 1989.
4. Краёвы слоўнік Чэрвеншчыны / склад. М. Шатэрнік; пад рэд. М. Я. Байкова, Б. І. Эпіха-Шыпілы. Мінск: [б. в.], 2011.
5. *Лемцюгова В. П.* Тапонімы распаўядаюць. Мінск: Літаратура і искусство, 2008.
6. *Суперанская А.* Словарь народных форм русских имен. Минск: [б. и.], 2009.
7. *Сцяшкова Т. Ф.* Слоўнік Гродзенскай вобласці. Мінск: Навука і тэхніка, 1983.
8. Тураўскі слоўнік: у 5 т. / склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін. Мінск: Навука і тэхніка, 1982–1987.
9. *Янкова Т. С.* Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны. Мінск: Навука і тэхніка, 1982.
10. *Яшкін І. Я.* Беларускія географічныя назвы. Мінск: Навука і тэхніка, 1971.